



mgr Konrad Żurek

ORCID: 0000-0001-6005-7787

e-mail: konrad456@o2.pl

Wydział Prawa i Administracji

WSPiA – Rzeszowska Szkoła Wyższa

## Polityka językowa państwa polskiego wobec mniejszości narodowych w okresie Polski międzywojennej – wybrane aspekty

### The language policy of the Polish state towards national minorities in interwar Poland – selected aspects

#### Abstract

The legal and political situation of national minorities in the reborn Polish state was complicated. The status of minorities and their rights were guaranteed by the provisions of the Little Treaty of Versailles of 1919. The actions of national minorities influenced the Polish state to a different extent. The regaining of independence by Poland changed many areas of life. Poland in the interwar period was multinational and multi-religious. The Polish state, faced with many challenges, was forced to pursue an appropriate language policy towards minorities living in the territory of the Republic of Poland. The aim of this article present the policy pursued by the Polish state, especially the language policy towards national minorities, and to indicate the most important legal changes relating to national minorities that took place in interwar Poland.

**Keywords:** Language laws, national minority, language policy, Interwar Poland.

#### Streszczenie

Sytuacja prawna i polityczna mniejszości narodowych w odrodzonym państwie polskim była skomplikowana. Status mniejszości i ich prawa zapewniały postanowienia małego traktatu wersalskiego z 1919 roku. Działania mniejszości narodowych w różnym stopniu oddziaływały na państwo polskie. Odzyskanie niepodległości przez Polskę zmieniło wiele dziedzin życia. Polska w okresie międzywojennym była wielonarodowościowa i wielowyznaniowa. Państwo polskie w obliczu wielu wyzwań zmuszone zostało do prowadzenia odpowiedniej polityki językowej wobec mniejszości

zamieszkujących jego terytorium. Celem tego artykułu jest ukazanie polityki prowadzonej przez państwo polskie, a zwłaszcza polityki językowej wobec mniejszości narodowych.

**Słowa kluczowe:** ustawy językowe, mniejszości narodowe, polityka językowa, Polska międzywojenna.

## 1. Wstęp

Odzyskanie niepodległości po 123 latach zaborów to okres wielu ważnych zmian w dziejach narodu i społeczeństwa polskiego. Wieloletni okres niebytu państwowego, jak również tradycje zaborczych państw tworzyły w odrodzonym państwie problemy zarówno natury politycznej, jak i społecznej. Jednak największe trudności stanowiły te natury ustrojowej<sup>1</sup>.

Istotny problem, jakim była unifikacja systemu ustrojowego ziem polskich tworzących porozbiorową strukturę, bazujących na trzech różnych porządkach prawnych państw zaborczych, stanowił główne wyzwanie, przed jakim stanęli twórcy odrodzonej Rzeczypospolitej Polskiej. W państwie polskim palącym problemem było niezwłoczne i sprawne zorganizowanie narodowej administracji. Funkcjonowanie na ziemiach polskich wielu systemów administracyjnych prowadziło do licznych trudności. Dlatego też niezwłocznie zajęto się integracją życia społecznego, którego rdzeniem była tożsamość narodowa, wspólna kultura duchowa i materialna, a nade wszystko historia<sup>2</sup>.

Okres dwudziestolecia międzywojennego wiązał się również z rozwojem zasobu leksykalnego polszczyzny. E. Woźniak sądziła, że w tym czasie modernizowała się i ustalała terminologia wielu dziedzin. Uwypuklić należy, że kodyfikacja nazewnictwa stanowiła domenę działania władz państwowych, w tym poszczególnych resortów oraz instytucji społecznych, naukowych, technicznych. Restytuowane państwo polskiej potrzebowało sprawnego przyjęcia obowiązującej, ujednocionej na całym terytorium, nomenklatury, oficjalnych nazw urzędów i organów władzy, jednostek podziału terytorialnego czy terminologii różnych branż<sup>3</sup>.

Jednym z nierozwiązywalnych problemów okresu Polski międzywojennej była kwestia mniejszości narodowych, które stanowiły około 30% mieszkańców kraju. Działania mniejszości narodowych w dużym stopniu oddziaływały na odrodzone państwo polskie. Stało ono przed dużym wyzwaniem, jakim było prawne uregulowanie stosunków z mniejszościami narodowymi i przyjęcie spójnego stanowiska wobec ich ojczyźtych języków.

<sup>1</sup> A. Drogoń, *Ustrój samorządny województwa śląskiego czy autonomia? Spór doktrynalny czy też różne instytucje ustrojowe*, „Z Dziejów Prawa” 2018, t. 11(19) cz. 2, s. 121–138.

<sup>2</sup> J. Przygodzki, *Komisje dla usprawnienia administracji publicznej w II Rzeczypospolitej. Studium historycznoprawne*, Wrocław 2019, s. 36–37.

<sup>3</sup> E. Woźniak, *Wkład dwudziestolecia międzywojennego w ewolucję polszczyzny*, „Poradnik Językowy” 2020, nr 6, s. 7–21.

Niniejszy artykuł ma na celu przybliżenie polityki prowadzonej przez państwo polskie, a zwłaszcza polityki językowej, wobec mniejszości narodowych w pierwszych latach Polski międzywojennej.

## 2. Państwo polskie wobec wyzwań w pierwszych latach po odzyskaniu niepodległości – krótka charakterystyka

Jednym z istotnych problemów, z jakimi odrodzone państwo polskie musiało się zmierzyć u progu nowych wyzwań, było ścieranie się w naszym kraju dwóch skrajnych koncepcji. Pierwszą z nich była koncepcja prawicowa, która dążyła do powołania silnie scentralizowanych państwowych organów. Adwersarzem tej koncepcji była strona lewicowa postulująca hasła daleko idącej samodzielności organów administracji terenowej. Problem, jakim niewątpliwie była różnorodność systemów prawnych, wymusił na władzach państwowych pilną reakcję, której rezultatem była unifikacja i kodyfikacja prawa oraz administracji<sup>4</sup>.

K. Grzybowski głosił pogląd, iż Rzeczpospolita była państwem narodu polskiego, a suwerenem był naród polski, czyli wszyscy obywatele na równi. Zwalczenie tendencji odśrodkowej, a następnie zespolenie i zharmonizowanie elementów zbiorowości społecznej było niezmiernie ważne dla rozwoju państwa polskiego<sup>5</sup>.

Jednym z największych sukcesów państwa polskiego było sprawne scalenie ziem dawnych zaborów w jeden organizm państwowy, a następnie stworzenie cywilnego aparatu władzy publicznej. Zaznaczyć trzeba, że „budowanie” kadry urzędniczej było zadaniem trudnym, m.in. dlatego, że w odrodzonym państwie polskim brakowało wykształconych ludzi (legitymujących się wyższym wykształceniem). W tym okresie ważną rolę odgrywali prawnicy, którzy wywarli duży wpływ w procesie tworzenia wzorów rozporządzeń oraz innych aktów prawnych<sup>6</sup>.

Podstawową doktryną polityczną w państwach o wielonarodowej strukturze społecznej było dążenie do unifikacji społeczeństwa poprzez prowadzoną integrację prawną, kulturalną oraz oświatową. Polityka państwa zmierzająca do polaryzacji i dyskryminacji ze względu na narodowość mogła w rezultacie prowadzić do wojen domowych, które destabilizują państwo.

W wyniku wydarzeń, jakie miały miejsce przed 11 listopada 1918 roku, a które związane były z życiem pod zaborami, państwo polskie było wielonarodowościowe. Na wschodzie kraju największa liczebnie była ukraińska mniejszość narodowa i mniejszość białoruska, natomiast w centrum najliczniejsza była mniejszość niemiecka oraz żydowska. Należy zauważyć, iż ukraińska mniejszość narodowa jako

<sup>4</sup> J. Przygodzki, *Komisje dla usprawnienia...*, *op.cit.*, s. 37.

<sup>5</sup> K. Grzybowski, *Rola prawa w likwidacji podziałów zaborczych oraz integracji państwa polskiego* [w:] *Droga przez półwiecze. O Polsce lat 1918–1968*, Warszawa 1969, s. 63.

<sup>6</sup> P. Winczorek, *O państwie, prawie i polityce*, Warszawa 2012, s. 66.

młody naród nie pojawiała się nigdy wcześniej w granicach naszego kraju. Prawo obejmujące mniejszości narodowe w Polsce międzywojennej normowane było wedle ustaleń małego traktatu wersalskiego podpisanego przez Polskę 28 czerwca 1919 roku. Mniejszości narodowe brały aktywny udział w życiu społecznym, kulturalnym i politycznym naszego kraju, miały również spory udział w samorządach<sup>7</sup>.

Jak wynika z pierwszego, przeprowadzonego w 1921 roku<sup>8</sup> spisu powszechnego, liczba ludności Polski liczyła około 27 milionów osób (Polacy stanowili 69%). Natomiast wśród mniejszości etnicznych najliczniejsi byli Ukraińcy, Żydzi, Białorusini oraz Niemcy. Gdy w kraju prowadzony był pierwszy spis ludności, w dalszym ciągu kształtowały się granice, a przeprowadzone badanie nie obejmowało swym zasięgiem ziem np. polskiej części Górnego Śląska i Litwy Środkowej. Spis powszechny z 1921 roku został też zbojkotowany przez część Ukraińców. Tym samym jego wiarygodność może budzić pewne zastrzeżenia. Drugi spis powszechny został przeprowadzony w 1931 roku. Zadawano wówczas także pytania o narodowość i język. W wielu przypadkach dochodziło do sytuacji, w której wyniki mogły nie być rzetelne ze względu na dużą liczbę osób deklarujących język polski jako ojczysty. Tym bardziej że znaczna część mieszkańców Kresów Wschodnich określała swój język jako „tutejszy”, co z pewnością mogło prowadzić do wielu rozbieżności interpretacyjnych wśród badaczy. Ponadto znaczna część badanych osób łączyła kategorię narodowości z pojęciem obywatelstwa. Tak było m.in. w przypadku żydów, którzy uważali się za Polaków wyznania mojżeszowego<sup>9</sup>.

Problematyką ochrony praw mniejszości narodowych w państwach funkcjonujących do 1918 roku oraz powstałych w Europie po zakończeniu I wojny światowej zajęła się pokojowa konferencja obradująca w Paryżu w 1919 roku. Na mocy art. 93 traktatu pokojowego zawartego w 28 czerwca 1919 roku przyjęto w Wersalu traktat między byłymi państwami ententy i Polską o ochronie ludności niemieckiej na obszarach odstąpionych Rzeczypospolitej. Na tej samej konferencji nie udało się natomiast zawrzeć traktatu z Rzeszą w sprawie ochrony polskiej mniejszości. Przedstawiciele mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych nie uznali wówczas wszystkich racji polskiej delegacji w Wersalu, domagającej się równego traktowania mniejszości w Polsce i Niemczech<sup>10</sup>.

Postanowienia traktatu wersalskiego z Polską poruszające problematykę mniejszości narodowych wywołały spore kontrowersje ze strony polskiej delegacji na konferencję paryską oraz wybitnych prawników. Kością niezgody był m.in. art. 12

<sup>7</sup> A. Kupezyk, *Z badań nad polityką państwa polskiego wobec mniejszości narodowych i etnicznych po odzyskaniu niepodległości 11 XI 1918 roku*, Wrocław 2014, s. 159–173.

<sup>8</sup> *Statystyka Polski. Pierwszy Powszechny Spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 roku*, t. XI, z. 2: *Gospodarstwa wiejskie*, Warszawa.

<sup>9</sup> <https://zpe.gov.pl/a/mniejszosci-narodowe-ii-rp-i-konflikty-na-tle-narodowosciowym/DRP-76tecq> [dostęp: 25.01.2022].

<sup>10</sup> M. Maciejewski, *Prawne aspekty położenia mniejszości narodowych na Górnym Śląsku w okresie międzywojennym*, „*Studia Prawno-Ekonomiczne*” 2014, t. 91, nr 1, s. 66–67.

tego traktatu stanowiącego wzorzec dla innych traktatów pokojowych a w sprawach mniejszości zawierającego postanowienia dotyczące osób należących do mniejszości narodowej w kategorii „zobowiązania o znaczeniu międzynarodowym”, co w rezultacie oznaczało poddanie tych przepisów późniejszym gwarancjom Ligi Narodów. Przyjęte przez tę organizację rozwiązania w przedmiotowej sprawie odznaczały się zdaniem B. Olszewskiego brakiem terminologicznej precyzji, gdzie zamiast pojęcia „mniejszość narodowa” posługiwano się określeniem „mniejszość językowa”, „mniejszość religijna” lub „mniejszość rasowa”. Ochrona prawna języka polskiego winna obejmować również problemy dotyczące używania języka polskiego w realizacji zadań publicznych i używania języka polskiego w obrocie, a także przy wykonywaniu przepisów z zakresu prawa pracy na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej<sup>11</sup>.

### 3. Prawa mniejszości narodowych w świetle Konstytucji marcowej – krótka charakterystyka

17 marca 1921 roku Sejm Ustawodawczy większością głosów uchwalił pierwszą konstytucję niepodległego państwa polskiego<sup>12</sup>. Ustawa zasadnicza w swojej konstrukcji zawierała istotne kwestie administracji publicznej oraz podziału terytorialnego. Potwierdzała również system wdrożony przez ustawy tymczasowe.

Polska w świetle Konstytucji marcowej była państwem jednolitym, w którym nie było różnic ustrojowych w poszczególnych częściach kraju z wyłączeniem autonomii Śląska, która została zagwarantowana przez ustawę konstytucyjną z dnia 15 lipca 1920 roku zawierającą statut organiczny województwa śląskiego. Sejm Ustawodawczy pochylił się także nad problemem podziału Górnego Śląska. 15 lipca 1920 roku ustawą konstytucyjną dla województwa śląskiego powołano do życia autonomiczne województwo śląskie<sup>13</sup>.

Konstytucja marcowa uchwalona została przede wszystkim dla społeczeństwa, które odznaczało się dużą różnorodnością religijną, gdzie ponad połowę ludności stanowili katolicy obrządku łacińskiego, około 11% to byli grekokatolicy, 10% – prawosławni i wyznawcy judaizmu, około 3% ewangelicy, zaś resztę – inne wyznania<sup>14</sup>.

Ważnym zagadnieniem, nad którym należało się też pochylić, było niezwłoczne uregulowanie kwestii wyznaniowych podlegających presji ze strony międzynarodowej i wewnętrznym naciskom społeczeństwa, które w dużym stopniu oddziaływały

<sup>11</sup> B. Olszewski, *Kilka uwag o ochronie języka polskiego*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2001, nr 47, s. 374.

<sup>12</sup> Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1921 r., nr 44, poz. 267).

<sup>13</sup> Ustawa konstytucyjna z dnia 15 lipca 1920 r. zawierająca statut organiczny Województwa Śląskiego (Dz.U. z 1920 r., nr 73, poz. 497).

<sup>14</sup> T.J. Zieliński, *Kwestie prawno-wyznaniowe w Konstytucji marcowej a ich ujęcie w późniejszych polskich ustawach zasadniczych*, „Przegląd Konstytucyjny” 2021, nr 2, s. 59–94.

na politykę w tym zakresie. Warto zauważyć, że w międzywojniu Kościół katolicki funkcjonował w trzech obrządkach, tj. łacińskim, grecko-rusińskim oraz ormiańskim, co sprawiało, że każdy z nich prowadził własne sprawy finansowe<sup>15</sup>.

Konstytucja marcowa w art. 95 zagwarantowała wszystkim obywatelom ochronę życia, wolności oraz mienia „bez różnicy pochodzenia, narodowości, języka, rasy lub religii”. Na mocy ustawy zasadniczej mniejszości narodowe mogły prowadzić szkoły, zakłady dobroczynne, ponadto uzyskały prawo do prowadzenia własnych działań społecznych. Mogły także mieć własną reprezentację polityczną w Sejmie. Również Konstytucja kwietniowa z 1935 roku gwarantowała równość obywateli wobec prawa, w odróżnieniu jednak od jej poprzedniczki, wprowadzała tzw. zasadę lojalności wobec państwa, zakazując działań mniejszości narodowych mogących naruszać interes kraju. Owo uregulowanie podyktowane było nasilającymi się w kraju napięciami społecznymi na tle narodowościowym<sup>16</sup>.

Konstytucja marcowa zrównywała wobec prawa wszystkich obywateli Polski bez względu na wyznanie, język i narodowość. Podstawą prawną był art. 111 ustawy zasadniczej głoszący: „Wszystkim obywatelom poręcza się wolność sumienia i wyznania. Żaden obywatel nie może być z powodu swego wyznania i przekonań religijnych ograniczony w prawach, przysługujących innym obywatelom”.

Polityka językowa władz okresu międzywojennego kształtowała się, jak zauważył J. Ogonowski, jako wypadkowa idei hegemonii polszczyzny w życiu publicznym i aktualnej sytuacji językowej państwa wielonarodowego. Akty najwyższej rangi, jak ustawy konstytucyjne, pozostawiały ten problem otwarty. Zarówno w ustawie zasadniczej z 1921 roku, jak i w Konstytucji kwietniowej z 1935 roku język polski nie został ustanowiony językiem państwowym. Jednak w rządowym projekcie konstytucji z dnia 1 listopada 1919 roku figurował pomysł przewidujący dla języka polskiego rangę języka państwowego (z pomysłu tego zrezygnowano na etapie prac sejmowych nad projektem ustawy zasadniczej)<sup>17</sup>.

#### **4. Polityka językowa państwa polskiego wobec mniejszości narodowych**

Prawo odgrywa istotną rolę w rozwoju języka. Postrzegane jest jako przepisy, zakazy i nakazy regulujące stosunki między ludźmi danej społeczności, normuje sposób porozumiewania się w życiu publicznym, w szkole, w kościele<sup>18</sup>.

<sup>15</sup> K.M. Żurek, *Pozycja finansowo-prawna Kościoła katolickiego obrządku łacińskiego w Polsce międzywojennej*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2022, nr 4, s. 157–173.

<sup>16</sup> Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r. (Dz.U. z 1935 r., nr 30, poz. 227).

<sup>17</sup> J. Ogonowski, *Uprawnienia językowe mniejszości językowych w Rzeczypospolitej Polskiej 1918–1939*, Warszawa 2000, s. 71–72.

<sup>18</sup> W. Pisarek, *Prawne uwarunkowania rozwoju języka*, „Język Polski” 2001, nr 4, s. 242.

Prawo może być również zjawiskiem kultury, przejawem działalności kulturotwórczej. Obrazuje, jakie zachowania otrzymują kwalifikację pozytywną, a jakie negatywną. Wartości, jakie niesie ze sobą prawo, w istotnym stopniu wpływają na sposób myślenia i oceniania. Prawo pozwala kształtować stosunki społeczne i w dużym stopniu oddziałuje na świadomość ludzi i dynamizację życia społecznego. Winno realizować funkcję integracyjną ze względu na to, iż uregulowane prawem uprawnienia i obowiązki łączą społeczeństwo i zapewniają spójność organizmu państwowego. Z tego też względu państwo polskie po odzyskaniu niepodległości niezwłocznie przystąpiło do integracji życia społecznego<sup>19</sup>.

Po usunięciu różnicowania ustawodawstwa, jakie miało miejsce pod zabarami, konsekwentnie pracowano nad tym, aby nadać prawu taką treść, aby mogło stać się skutecznym instrumentem łączącym wszystkie siły społeczne oraz polityczne w odrodzonym państwie<sup>20</sup>. Jak słusznie zauważył G. Lisek, charakterystyczną cechą polskiej polityki językowej był fakt, że podyktowana była ona dramatami historii<sup>21</sup>.

Wśród zasadniczych czynników wyznaczających politykę językową w dobie Polski międzywojennej należy wskazać wielonarodowość, wielojęzyczność oraz wielowyznaniowość. Godny podkreślenia jest fakt, iż średnio co trzeci obywatel nie był Polakiem, a na tle innych państw europejskich nasz kraj odznaczał się najwyższym odsetkiem ludności obcej etnicznie. W zaistniałej sytuacji niezbędne było prawne uregulowanie stosunków z mniejszościami i przyjęcie spójnego stanowiska wobec ich ojczystych języków. Ważnym zadaniem, przed którym stanęło polskie państwo, było ułożenie stosunków z mniejszościami, w tym przyjęcie określonego kursu wobec ich języków. Tym bardziej że ich prawa zostały zagwarantowane w przyjętych zobowiązaniach międzynarodowych. Ze względu na duże różnicowanie terytorium Polski międzywojennej (ze względu na sytuację językową) ujawniło się kilka trudności, które należało niezwłocznie uregulować. Problem był tym większy, iż poszczególne mniejszości narodowe cechował różny, nie zawsze przychylny stosunek do państwa polskiego. Istotną sprawą, z jaką należało się również zmierzyć, były kwestie wyznaniowe. W omawianym okresie w sposób szczególny uwypukliły się odmienności narodowościowe i językowe z wyznaniowymi. E. Woźniak w okresie międzywojennym dostrzega problemy związane m.in. z kompetencjami językowymi wykwalifikowanej kadry w administracji oraz w sądownictwie. W pierwszych latach Polski międzywojennej zauważalny był brak odpowiednio wykształconej kadry urzędniczej. Szczególne braki obserwowano

<sup>19</sup> L. Górnicki, *Prawo jako czynnik integracji państwa w latach II Rzeczypospolitej*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 2011, No 3375, s. 111–112.

<sup>20</sup> K. Grzybowski, *Rola prawa...*, *op.cit.*, s. 76. Zob. też: L. Górnicki, *Prawo jako czynnik...*, *op.cit.*, s. 113.

<sup>21</sup> G. Lisek, *Polityka językowa Polski i jej sąsiadów na przykładzie Republiki Czeskiej i Republiki Słowackiej*, „Język. Komunikacja. Informacja” 2011, nr 6, s. 79–89.

w Poznańskim i Kongresówce, gdzie grono urzędników uzupełniane było o przybyszy z Galicji<sup>22</sup>.

Mniejszości narodowe przebywające na obszarze II Rzeczypospolitej Polskiej były objęte ochroną prawną. Politykę Polski wobec mniejszości narodowych regulowały dwa akty prawne. Pierwszym z nich był tzw. traktat mniejszościowy podpisany w 18 czerwca 1919 roku w Wersalu, drugim – Konstytucja marcowa. Na mocy traktatu mniejszościowego mniejszości narodowe zyskały m.in. prawo do zakładania szkół oraz innych instytucji we własnym języku. Zobowiązywał on również państwo do finansowania szkół publicznych w językach mniejszości oraz respektowania zwyczajów religijnych, np. szabatu. W sytuacji gdy dochodziło do złamania postanowień traktatu, mniejszości narodowe mogły odwołać się do Ligi Narodów<sup>23</sup>.

W Polsce międzywojennej zauważa się wiele trudności związanych m.in. z przestrzeganiem praw mniejszości czy zbudowaniem spójnej polityki narodowościowej. Różnice wynikały przede wszystkim z odmiennych stanowisk politycznych oraz obaw o konsolidację i spójność odrodzonej państwowości. Warto zauważyć, że aspekt związany z przestrzeganiem praw narodowościowych mniejszości etnicznych pojawił się także w innych państwach, które objęte zostały umowami międzynarodowymi. Ujęta w nich gwarancja swobodnego rozwoju mniejszości dla wielu restytuowanych państw prowadziła do pewnych ograniczeń i nierzadko, jak spostrzegła B. Stoczewska, zderzała się z tendencjami irredentystycznymi części grup mniejszościowych<sup>24</sup>.

Odzyskanie niepodległości przez Polskę utorowało nową drogę dla publicznego stosowania języka polskiego, jak również dla nazewnictwa miejscowego. S. Łodziński pisał, że stawał się on językiem urzędowym, zaś jego państwowa legitymizacja oznaczała przejście od tak charakterystycznej dla wieku XIX relacji „język–naród” do bardziej rozbudowanych i skomplikowanych związków w schemacie „język–naród–państwo”. Tym samym przed ówczesną władzą w odrodzonym państwie polskim pojawiły się zadania, które były związane nie tylko z nadaniem mu oficjalnego statusu, ale i koniecznością przyjęcia wspólnej i jednolitej dla całego terytorium kraju oficjalnej nomenklatury władz, urzędów, jednostek podziału terytorialnego oraz ustaleniem, a w razie potrzeby repolonizacją nazw miejscowości<sup>25</sup>.

Prawa mniejszości narodowych do posługiwania się ich językiem w stosunkach z władzami administracyjnymi zapewniało ustawodawstwo językowe. Wskazuje na

<sup>22</sup> E. Woźniak, *Polityka językowa państwa polskiego w okresie międzywojennym*, „Socjolingwistyka” 2015, nr 29, s. 9–10.

<sup>23</sup> <https://sztetl.org.pl/pl/slownik/polityka-ii-rp-wobec-mniejszosci-narodowych> [dostęp: 17.01.2022].

<sup>24</sup> B. Stoczewska, *Mniejszości narodowe II RP w świetle konstytucji oraz innych aktów prawnych*, Kraków 2016, s. 670.

<sup>25</sup> S. Łodziński, *Języki mniejszości narodowych w przestrzeni publicznej. Czy zmiana krajobrazu językowego w Polsce?*, „Nauka” 2019, nr 3, s. 126.



to art. 1 ustawy z dnia 31 lipca 1924 roku, który stanowił, że język polski uznany został za język państwowy Rzeczypospolitej Polskiej. Tym samym wszystkie władze rządowe i samorządowe zobowiązane zostały w służbie wewnętrznej i zewnętrznej urzędować w języku polskim.

Ustawodawstwo w sprawach języka musiało uwzględniać postanowienia traktatów międzynarodowych i obligowało państwo polskie do ułatwiania komunikowania się w sądach obywatelom niepolskojęzycznym „zarówno ustnie, jak na piśmie”<sup>26</sup>.

## 5. Ustawy językowe

Podstawową ustawą regulującą status języka polskiego w odrodzonym państwie polskim była ustawa z dnia 31 lipca 1924 roku o języku państwowym i języku urzędowania rządowych i samorządowych władz administracyjnych (Dz.U. nr 73, poz. 724). Wydana została na mocy art. 44 ustawy zasadniczej z dnia 17 marca 1921 roku (Dz.U. nr 44, poz. 267 ze zm.). Jak słusznie spostrzegł M. Trzebiatowski, tę ustawę chroniącą język polski udało się wprowadzić mimo niejednorodnej struktury mieszkańców<sup>27</sup>. Celem takich działań miało być umocnienie polskiej państwowości (wśród osób zamieszkujących obszar państwa). Język to istotna część dziedzictwa narodowego, które szczególnie w dobie zaborów było przedmiotem ataku. Wystarczy przypomnieć chociażby prowadzone akcje propagandowe w zaborze pruskim oraz rosyjskim, których podstawowym celem było wynarodowienie ludności polskiej. Prawodawca, mając na uwadze okoliczności, potraktował język polski jako spoiwo rodzącej się państwowości<sup>28</sup>.

Zgodnie z art. 1 tej ustawy ustanowiono, że język polski jest językiem państwowym Rzeczypospolitej Polskiej i właśnie w tym języku urzędują wszystkie rządowe i samorządowe władze i urzędy administracyjne zarówno w służbie wewnętrznej, jak i zewnętrznej. Ustawodawca uwypuklił tym samym zasadę posługiwania się językiem polskim jako wyłącznym językiem w zakresie kompetencji organów państwowych. Omawiany akt prawny precyzyjnie oddzielił również pojęcie języka państwowego i języka urzędowego, który był częścią składową języka państwowego<sup>29</sup>.

Zdaniem E. Woźniak nadanie polszczyźnie miana języka państwowego nie było najważniejszym celem ustawodawcy. Zasadniczym zadaniem tej ustawy było wcielenie w życie przepisów odnoszących się do używania języków mniejszości

<sup>26</sup> E. Woźniak, *Polityka językowa...*, *op.cit.*, s. 13.

<sup>27</sup> M. Trzebiatowski, *Zasada wykonywania czynności urzędowych w języku polskim*, „Przegląd Legislacyjny” 2011, nr 1, s. 68–100.

<sup>28</sup> *Ibidem*.

<sup>29</sup> P. Czarnecki, *Ustawa o języku polskim. Komentarz*, Warszawa 2014.

narodowych, lecz nie na całym obszarze państwa, ale na jej kresach wschodnich, tj. Wołyniu, Polesiu, Nowogródczyźnie oraz Wileńszczyźnie. Dlatego też w wielu opracowaniach naukowych przepisy te figurują w literaturze przedmiotu jako tzw. ustawy kresowe<sup>30</sup>.

Status polszczyzny jako formalnego języka urzędowania w zakresie wymiaru sprawiedliwości zapewniała natomiast ustawa o języku urzędowania sądów, urzędów prokuratorskich i notariatu, która została wdrożona w życie równocześnie z ustawą o języku państwowym i przewidywała takie same wyjątki od zasady wyłączności języka polskiego w wewnętrznym i zewnętrznym urzędowaniu sądów i urzędów prokuratorskich dla tych samych narodowości i obszarów<sup>31</sup>.

W ujęciu prawnym odrodzona Polska zrastała się po rozbiorach powoli. Aż do 1937 roku granice zaborów pokrywały się z granicami województw. Na terenie całego kraju ujednoczenie prawa cywilnego i rodzinnego dokonano się po II wojnie światowej<sup>32</sup>.

W rezultacie w ustawie z dnia 31 lipca 1924 roku o języku urzędowania sądów, urzędów prokuratorskich i notariatu unormowano zakres terytorialny oraz proceduralny używania języków ruskiego (ukraińskiego), białoruskiego i litewskiego. Natomiast w stosunku do mniejszości niemieckiej wiążąca była ustawa z dnia 31 marca 1925 roku, dotycząca języka urzędowego w okręgach sądów apelacyjnych (Poznania i Torunia). Ponadto zapewniała posługiwanie się językiem niemieckim w sądzie wyłącznie tym obywatelom polskim narodowości niemieckiej, którzy nie znali języka polskiego oraz nie korzystali z usług adwokata<sup>33</sup>.

Ustawy językowe spotkały się z wieloma krytycznymi opiniami, m.in. polityków żydowskich, którzy co prawda uznawali potrzebę zaspokojenia postulatów innych mniejszości narodowych, ale domagali się uznania praw własnego narodu<sup>34</sup>.

## 6. Podsumowanie

Sytuacja językowa w państwie polskim była trudna, wypracowano jednak wiele rozwiązań prawnych, które pomogły uregulować omawiane zagadnienie. W okresie Polski międzywojennej udało się m.in. zrealizować ustawy językowe odnoszące się do używania języka ojczystego przez ludność białoruską, litewską i ukraińską w szkołach, urzędach i sądach w województwach wschodnich. Szczególne

<sup>30</sup> E. Woźniak, *Polityka językowa...*, *op.cit.*, s. 12–13.

<sup>31</sup> Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. o języku państwowym i języku urzędowania rządowych i samorządowych władz administracyjnych (Dz.U. z 1924 r., nr 73, poz. 724).

<sup>32</sup> W. Pisarek, *Prawne uwarunkowania...*, *op.cit.*, s. 244–245.

<sup>33</sup> B. Stoczewska, *Mniejszości narodowe...*, *op.cit.*, s. 674. Zob. K. Kierski, *Ochrona praw mniejszości w Polsce*, Poznań 1933, s. 502–503.

<sup>34</sup> J. Tomaszewski, *Żydzi w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2016, s. 38.

znaczenie miały ustawy normujące status języka polskiego z 1924 roku, tj. ustawa o języku państwowym i języku urzędowania rządowych i samorządowych władz administracyjnych oraz ustawa o języku urzędowania sądów, urzędów prokuratorskich i notariatu. Warto także uwypuklić, że uznanie języków mniejszościowych pozwoliło w znacznej mierze usprawnić codzienną komunikację.

## Bibliografia

- Chojnowski A., *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939*, Wrocław 1979.
- Czarnecki P., *Ustawa o języku polskim. Komentarz*, Warszawa 2014.
- Drogoń A., *Ustrój samorządny województwa śląskiego czy autonomia? Spór doktrynalny czy też różne instytucje ustrojowe*, „Z Dziejów Prawa” 2018, t. 11(19), cz. 2.
- Górnicki L., *Prawo jako czynnik integracji państwa w latach II Rzeczypospolitej*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 2011, No 3375.
- Grzybowski K., *Rola prawa w likwidacji podziałów zaborczych oraz integracji państwa polskiego [w:] Droga przez półwiecze. O Polsce lat 1918–1968*, Warszawa 1969.
- Kierski K., *Ochrona praw mniejszości w Polsce*, Poznań 1933.
- Kupczyk A., *Z badań nad polityką państwa polskiego wobec mniejszości narodowych i etnicznych po odzyskaniu niepodległości II XI 1918 roku*, Wrocław 2014.
- Lisek G., *Polityka językowa Polski i jej sąsiadów na przykładzie Republiki Czeskiej i Republiki Słowackiej*, „Język. Komunikacja. Informacja” 2011, nr 6.
- Łodziński S., *Języki mniejszości narodowych w przestrzeni publicznej. Czy zmiana krajobrazu językowego w Polsce?*, „Nauka” 2019, nr 3.
- Maciejewski M., *Prawne aspekty położenia mniejszości narodowych na Górnym Śląsku w okresie międzywojennym*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2014, t. 91, nr 1.
- Malinowska E., *Język prawno-administracyjny okresu dwudziestolecia międzywojennego*, „Poradnik Językowy” 2020, nr 6.
- Ogonowski J., *Uprawnienia językowe mniejszości językowych w Rzeczypospolitej Polskiej 1918–1939*, Warszawa 2000.
- Olszewski B., *Kilka uwag o ochronie języka polskiego*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2001, nr 47.
- Przygodzki J., *Komisje dla usprawnienia administracji publicznej w II Rzeczypospolitej. Studium historycznoprawne*, Wrocław 2019.
- Pisarek W., *Prawne uwarunkowania rozwoju języka*, „Język Polski” 2001, nr 4.
- Statystyka Polski. Pierwszy Powszechny Spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 roku*, t. XI, z. 2: *Gospodarstwa wiejskie*, Warszawa.
- Stoczewska B., *Mniejszości narodowe II RP w świetle konstytucji oraz innych aktów prawnych*, Kraków 2016.
- Tomaszewski J., *Żydzi w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2016.
- Trzebiatowski M., *Zasada wykonywania czynności urzędowych w języku polskim*, „Przegląd Legislacyjny” 2011, nr 1.
- Winczorek P., *O państwie, prawie i polityce*, Warszawa 2012.
- Witkowski W., *Historia administracji w Polsce 1764–1989*, Warszawa 2012.
- Woźniak E., *Polityka językowa państwa polskiego w okresie międzywojennym*, „Socjolingwistyka” 2015, nr 29.
- Woźniak E., *Wkład dwudziestolecia międzywojennego w ewolucję polszczyzny*, „Poradnik Językowy” 2020, nr 6.

Zieliński T.J., *Kwestie prawnowyznaniowe w Konstytucji marcowej a ich ujęcie w późniejszych polskich ustawach zasadniczych*, „Przegląd Konstytucyjny” 2021, nr 2.

Żurek K.M., *Pozycja finansowo-prawna Kościoła katolickiego obrządku łacińskiego w Polsce międzywojennej*, „Przegląd Prawno-Ekonomiczny” 2022, nr 4.

## Akty prawne

Ustawa Konstytucyjna z dnia 15 lipca 1920 r. zawierająca statut organiczny Województwa Śląskiego (Dz.U. z 1920 r., nr 73, poz. 497).

Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1921 r., nr 44, poz. 267).

Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r. (Dz.U. z 1935 r., nr 30, poz. 227).

Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. o języku państwowym i języku urzędowania rządowych i samorządowych władz administracyjnych (Dz.U. z 1924 r., nr 73, poz. 724).

Mały traktat wersalski (Dz.U. RP z 1920 r., nr 110, poz. 728).

## Źródła internetowe

<https://sztetl.org.pl/pl/sloownik/polityka-ii-rp-wobec-mniejszosci-narodowych> [dostęp: 17.07.2023].

<https://zpe.gov.pl/a/mniejszosci-narodowe-ii-rp-i-konflikty-na-tle-narodowosciowym/DRP76teccq> [dostęp: 25.08.2023].